[ब्रह्मणस्सविशेषत्वं सर्वसम्मतम्]

172. साविद्यं केऽपि सोपाधिकमथ कतिचित्, शक्तिभिर्जुष्टमन्ये
स्वीकृत्यैकाद्वितीयश्रुतिमपि जगदुस्तद्विशिष्टैक्यनिष्ठाम्।

श्रीशठकोपसूरिस्तादृशीं परां काष्ठामारूढा इति प्रथितमिदं तत्तदीयैर्वचनैः। 'न शूद्रा भगवद्भक्ता विप्रा भागवताः स्मृताः। सर्ववर्णेषु ते शूद्रा ये ह्यभक्ता जनार्दने॥' इत्यार्षं वचः। अतः—

त्यक्त्वा त्वां दूरतो दुष्टमसंभाष्यतमं सताम्। आह्वये शङ्कराचार्यभक्तानेवात्र निर्णये॥

अस्तु नाम परमं हितं वचो ब्रह्मर्षिवर्यस्य, 'प्राप्यं ज्ञानं ब्राह्मणात् क्षत्रियाद्वा' (आप.) इत्यादि। श्रीमन्महाभारतस्थं **कौशिको**पाख्यानमपि विप्रवर्येण तेन नावलोकितम्। अन्ततः, किं स्मरन्ति भवन्तो भवदाचार्यचरितम्, वचनं वा— 'चण्डालोऽस्तु स तु द्विजोऽस्तु गुरुरित्येषा मनीषा मम' इत्यादिकम्? ननु भोः! नैतादृशान् विश्वसन्ति विमर्शकाः। आसन् किलानेके शङ्कराचार्येति नामानः। जानाम्यहं सर्वम्। अत एव **शङ्करविजय**चरितमपि मया साक्षीकृतम्। तत्कर्ता हि भवतां पूज्यतमः। पठ्यतां सावधानं तत्। अन्ते रक्षात्मानं महापातकात्। यच्चोक्तमुपासनं क्रिया। क्रियासाध्यं फलमनित्यमित्यादि, तत्र वक्तव्यं पूर्वसर एव विस्तरश उक्तम्॥

अन्तत अस्यैकस्य वोत्तरं दीयताम्। उपासनं मानसी क्रिया। अतः तत्फलं सगुणप्राप्तिरूपं क्रियासाध्यत्वादनित्यमित्युच्यते भवता। एवं तर्ह्यनावृत्तिसूत्रस्य का गतिः? सा तु क्रममुक्तिपरेत्युक्तमेवेति चेत्, क्रियासाध्यं फलमनित्यमुच्यते, क्रममुक्तिरप्युच्यते। किं विरोध एव न ज्ञायते? पुनर्जन्मनापि तद्भवितुमर्हतीति चेत्, भवतु भवदनुग्रहेण। अपुनरावृत्तिः कथम्? तत्तु एवं भवेत्—भोः! मास्तु तव सङ्कटम्॥

जानामि भवतां तर्कपरतां सम्यगेव हि। प्रतिष्ठितो न भवति तर्को नूनं श्रुतेः पुरः॥
कथञ्चित्किल बौद्धानां भङ्गायाचार्यदर्शिताम्। पुनर्मा गच्छ सरणिं शून्यवादो भवेद्ध्रुवम्॥
बहुधा प्रोक्तमेतद्धि पुनर्मा पिष्टपेषणम्। बौद्धमार्गं परित्यज्याऽऽगच्छ मार्गं तु वैदिकम्॥ २६॥

ननु यदि ब्रह्मण उपादानत्वं तच्छरीरभूतचिदचिद्द्वारकम्, तर्हि कारणभूतस्य वस्तुनः 'एकमेवाद्वितीयम्' इत्येकत्वं न मुख्यं स्यात्, किन्तु विशिष्टैक्यविवक्षयेत्येकत्वममुख्यमेव स्यादिति शङ्कां परिहरति— **साविद्यमित्यादि**। **केऽपि**=निर्विशेषवादिनः **साविद्यं ब्रह्म**=अविद्याविशिष्टं ब्रह्मोपादानं **स्वीकृत्य, एकाद्वितीयश्रुतिमपि**=प्रलयकालिकीम् 'एकमेवाद्वितीयम्' इति श्रुतिमपि **तद्विशिष्टैक्यनिष्ठां जगदुः**= अवदन्—**अथ कतिचेत् सोपाधिकं ब्रह्म स्वीकृत्य, तद्विशिष्टैक्यनिष्ठाम् एकाद्वितीयश्रुतिं जगदुः** इति, **अन्ये शक्तिभिः जुष्टं ब्रह्म स्वीकृत्य, एकाद्वितीयश्रुतिमपि तद्विशिष्टैक्यनिष्ठां जगदुः इति** च भिन्नं भिन्नं वाक्यम्। आद्यं **निर्विशेषवादि**नाम्, द्वितीयं **भास्करस्य**, तृतीयं **यादवप्रकाशस्य**। नित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वरूपस्य ब्रह्मण उपादानत्वं यदि स्वरूपकृतम्, तर्हि तस्य स्वरूपस्य नित्यत्वादेवानिर्मोक्षप्रसङ्ग इति जगद्ब्रह्मणोर्मध्ये अनिर्वचनीयमविद्याख्यं किञ्चिदङ्गीकृत्य साविद्यं ब्रह्मोपादानम्, निरवद्यं तदेव परमप्राप्यं नित्यशुद्धेत्यादिरूप मङ्गीचक्रुः। 'उपाधिनिमित्तो भेदः, न पारमार्थिक इत्येषोऽर्थः सर्वैर्वेदान्तिभिरभ्युपगन्तव्यः' (ब्र.सू.भा.1-4-

22 शं.) इति खलु भाष्यम्। यदि साविद्यमुपादानम्, तर्हि 'एकमेवाद्वितीयम्' इति श्रुतिः कथं घटतामिति चेत्; अविद्याया अनिर्वचनीयतामभ्युपगच्छन्त एव, तस्या मिथ्यात्वात्, सत्यभूतवस्त्वन्तराभावार्थकम् 'एकमेवाद्वितीयम्' इति वाक्यमिति खलु वदन्ति॥

इदं कथं घटताम्? सजातीयविजातीयस्वगतभेदत्रयरहितं खल्वद्वितीयादिपदस्यार्थोऽवर्णि। अविद्या ब्रह्मसजातीया? उत विजातीया? आद्यस्तु न भवति, ब्रह्माद्वैतभङ्गात्। विजातीया चेत्, विजातीया-विद्याविशिष्टमेवोपादानं सिद्धम्, संमतं चैतदेव। एवं सति विजातीययाऽविद्यया विशिष्टत्वात्कथमद्वितीयम् ब्रह्म? पारमार्थिकद्वितीयरहितमित्येवार्थ इति चेत्, तत् सजातीयद्वितीयराहित्यमेव, न तु विजातीयद्वितीय-राहित्यरूपम्। तदापि अविद्याया ब्रह्मविजातीयत्वाद्विजातीयद्वितीयराहित्यं विरुद्ध्येत, विजातीयद्वितीया-ङ्गीकारात्। अविद्याया अनिर्वचनीयत्वात्, निर्वचनीयद्वितीयराहित्यं यदि विवक्षितम्; तर्हि ब्रह्म निर्वचनीयं स्यात्। तथा चावाच्यत्वावेद्यत्वादिभङ्गः। ब्रह्मणोऽनिर्वचनीयत्वमन्यादृशम्, अविद्याया अनिर्वचनीयत्वं चान्यादृशमिति न दोष इति यदि,

हन्तानिर्वचनीयत्वमधिकृत्यैव वर्ण्यते। एतावदिति चेत्, हन्त! कियद्वर्ण्येत चेतरत्॥
मुखमस्ति बलं चास्ति वैयात्यं चास्त्यनन्तकम्। अनिर्वाच्यमभूत्सर्वम्, उच्यताम् स्वेच्छयैव भोः॥

एतद्दोषपरिहारायैव **भास्कराचार्यः** उपाधिसत्यतावादी प्रत्यवतिष्ठते—**अथ कतिचित् सोपाधि-कमिति**। अथ कतिचित् सोपाधिकं ब्रह्म स्वीकृत्य एकाद्वितीयश्रुतिमपि तद्विशिष्टैक्यनिष्ठां जगदुरित्यन्वयः। अयमाशयस्तेषां—अविद्याया मिथ्यात्वे तस्याः कल्पकः क इति वक्तव्यम्। केनचित् भ्रान्त्या कल्पितमेव हि मिथ्येत्युच्यते। कस्य भ्रान्त्या कल्पितेयमविद्या? ब्रह्मण एवेति चेत्, किमेतद्भ्रान्तिदर्शनं ब्रह्मणः स्वाभाविकम्, उतौपाधिकम्? स्वाभाविकत्वेऽनिर्मोक्षप्रसङ्गः। औपाधिकत्वे, स उपाधिः सत्यः, उत मिथ्या? मिथ्यात्वे, पुनः कल्पकान्तरापेक्षत्वादनवस्था। सत्यत्वे, भक्षितेऽपि लशुने न शान्तो व्याधिः, इत्यापत्त्या अविद्याकल्पकोपाधेः सत्यत्वाङ्गीकारापेक्षया, अविद्याया एव सत्यत्वमङ्गीक्रियताम्। ननु विद्यामयः खलु परमात्मा। स एव च सत्यः। तद्भिन्नाविद्या कथं सत्या स्यात्? वस्तुतस्तु—

सर्वे भग्ना नञ्समासे विपरीतार्थभावनात्। तत्तुल्यमेवान्यत्किञ्चिदुच्यते नञ्समासतः॥
तुल्यं द्वितीयं सिद्ध्येच्चेत् भवेत् ब्रह्मद्वयं तदा। इति भीतिः किमर्था ते, ब्रह्मणोऽन्यदितीर्यताम्॥
भिन्नान्यशब्दयोर्भेदो महानस्तीति चिन्त्यताम्। सर्वात्मना न पर्यायौ तौ शब्दाविति तु ध्रुवम्॥
दित्यदित्यादिशब्दादौ ऋतानृतपदेषु च। रीतिस्सर्वत्र चैवेयम् समाश्वसिहि मास्तु भीः॥
यदि नाङ्गीकरोषि त्वमुपाधेः सत्यतां बत। नैव च स्यात्समाश्वासस्सत्यं सत्यं वदाम्यहम्॥

तर्ह्यद्वितीयश्रुतेः का गतिरिति चेत्, का भीतिः? सद्गतिरेव। तवैव स्याद्दुर्गतिः धनकनकादिव्यतिरि-क्तमिथ्यात्वकल्पकस्य! अस्माकं तु ब्रह्मतुल्यसत्यत्वाभावाज्जडत्वाच्च सजातीयद्वितीयराहित्यं सिद्धमेवेति नानुपपत्तिः। सत्यत्वे तस्या उच्छेदः कथम्? त्याज्यता वा कथम्? इति चेत्, सत्यत्वेऽपि न ब्रह्मतुल्यं

सत्यत्वम्। अतस्त्याज्यतोच्छेद्यता च युज्यते। कि तर्हि सत्येऽप्यस्ति तारतम्यम्? किं विस्मृता 'सत्यस्य सत्यम्' (बृ.4-3-6, 4-1-20) इत्यपौरुषेयी वाक्। 'सत्यपदं निरुपाधिकसत्तायोगि ब्रह्माह। तेन विकारास्पदमचेतनम्, तत्संसृष्टश्चेतनश्च व्यावृत्तः'(श्री.भा.1-1-2) इति श्रीभाष्यमपि। एतद्दृष्ट्या जगतः, संसारिचेतनस्य च सत्यत्वं नास्त्येव। तथाचास्त्येव सत्यत्वेऽपि तारतम्यम्। तस्मात् ब्रह्मविशेषणं सत्यपदमन्यदेव। लोकविशेषणभूतसत्यपदमन्यदेवेति चेत्, अस्तु। यथा कथञ्चिदात्मा समाधीयताम्। प्रकृते निरुपाधिकं सत्यं तु ब्रह्मैव, तत् सदा सर्वेषामुपादेयम्, सोपाधिकसत्यं तु हेयमेव। तर्हि जीवोऽपि हेयः स्यात्, तदीयसत्तायास्सोपाधिकत्वादिति चेत्, ओम्। जीवात्मस्वरूपमपि परमात्मानुभवरहितं हेयमेव। किं न जानासि त्वमेतत्सिद्धान्ते कैवल्यस्य हेयत्वम्। अत उपाधेस्सत्यत्वेऽपि न कापि हानिः। सत्ये तारतम्यं नास्तीत्याद्युक्तिस्तु अबाधितत्वे तारतम्यं नास्तीत्येतत्परा, व्यावहारिकपारमार्थिकसत्यत्वकल्पनानिषेधपरा वा। व्यावहारिकपारमार्थिकसत्यभेदकल्पनाप्येतदभिप्रायैव। श्रीशङ्कराचार्याणामप्येतावदेवाभिमतम्, पारमार्थिक्यामवस्थायां सर्वस्यापि व्यवहारस्य लोपादित्यवधेयम्। न हि पारमार्थिक्यामवस्थायां बाधाबाधादिवार्ता, सत्यमिथ्यात्वविभागो वा, हानोपादानादिर्वा वर्तते। अधिकं तु पूर्वमेवोक्तम्॥

परन्त्वेतस्मिन्नपि पक्षे जीवब्रह्मणोर्भेदमौपाधिकं स्वीकृत्याभेदस्यैव स्वाभाविकत्वाङ्गीकारात् ब्रह्मणि जीवगतदुःखादिसंबन्धप्रसक्तेर्वारयितुमशक्यत्वात्, ब्रह्मणो निरवद्यश्रुतिविरोधो दुष्परिहर इत्यालोचयन् **यादवप्रकाशाचार्य** आह—**अन्ये इत्यादि**। अन्ये जीवब्रह्मणोः अचिद्ब्रह्मणोश्च भेदाभेदयोरुभयोरपि स्वाभाविकत्वं स्वीकरोति यादवप्रकाशाचार्यः। **शक्तिभिः**=चिदचिदीश्वरात्मना परिणामोपयोगिशक्तिभिः तिसृभिः **जुष्टम्**=युक्तम् स्वीकृत्य एकाद्वितीयश्रुतिमपि तद्विशिष्टैकनिष्ठाम् जगदुः। निरवयवमखण्डमपि परं ब्रह्म स्वसंकल्पानुरोधेन तत्तच्छक्तिविशिष्टं स्वीयं रूपं त्रेधा परिकल्य चिदचिदीश्वररूपेण=भोक्तृभोग्यप्रेरितृरूपेणावतिष्ठते। कुत्रचित् तन्मतनिरूपणे शक्तिपदस्थाने अंशपदमपि दृश्यते। तत्तच्छक्तिविशिष्टत्वेन रूपेण विशेष्यमपि त्रेधा विभक्तमिव यतो भवति ततस्तत्रांशपदप्रयोगः। अंशपदेनानारंभकांशा वा विवक्षिताः। तद्दृष्ट्याखण्डं ब्रह्मेत्युच्यते। एतादृशशक्तित्रयविशिष्टस्य ब्रह्मण एकत्वात् विशिष्टैक्यविवक्षयाऽद्वितीयश्रुत्युपपत्तिः॥

अस्मिंस्तु भेदाभेदवादे सारतो दूषणमुक्तं भगवता **वेदार्थसंग्रहे**—'ब्रह्माज्ञानपक्षादपि पापीयानयं भेदाभेदपक्षः' इति। ब्रह्माज्ञानवादे हि दोषाणां मिथ्यात्वात् ब्रह्म सुरक्षितं भवति। अस्मिंस्तु भेदाभेदवादे दोषाणां सत्यत्वात्, जीवब्रह्मणोर्भेदवदभेदस्यापि स्वाभाविकत्वात्, जीवगता दोषा ब्रह्मणि प्रसज्येरन्। न च भेदस्यापि स्वाभाविकत्वात्, दोषाणां ब्रह्मणि प्रसक्तिर्वार्यत इति वाच्यम्;

स्यादिच्छा भवतस्त्वेवं त्वदाज्ञां पालयेत्तु कः। विपरीतं कुतो न स्यात्? विषमालंकृतिं स्मर॥

एवं प्राधान्येन तत्कालप्रसिद्धं पक्षत्रयं प्रादर्शि। किन्तु;

पुनः पुनश्च वक्तव्यं श्रोतव्यं च पुनःपुनः। पुनः पुनश्च मन्तव्यं ध्यातव्यं च पुनः पुनः॥
त्यक्त्वा सर्वं, तपः कार्यं यावता स्यात् प्रभोः कृपा। श्रूयतां पुनरप्यत्र प्रभुं स्मृत्वाभिधीयते॥

नित्यत्वं विग्रहत्वं प्रकृतिपुरुषयोर्हेतुतां विश्वकर्तु-
स्तद्वैशिष्ट्यं च शास्त्रप्रथितमजहतां कोऽपराधोऽतिरिक्तः ॥ २७ ॥

वेदान्तशास्त्रपठनान्नैव किञ्चिद्भविष्यति । यतस्तत्तपसा गम्यं तथा देवप्रसादतः ॥
'तपः प्रभावाद्देवस्य प्रसादाच्चे'ति हि श्रुतिः । सूत्रं चापि तथा हार्दानुग्रहादिति दृश्यते ॥
वेदान्तशास्त्रं ब्रह्मर्षिश्चकारात्यद्भुतं कलौ । कृते प्रियविचाराणां बुद्धेः कालुष्यनाशकम् ॥
तस्य व्याख्या पुरैवासीत्परिणामपराऽऽत्मनः । दूषिता बहुधा सा तु बौद्धैः केवलहैतुकैः ॥
तस्योत्तरप्रदानाय तत्तत्कालानुसारतः । प्रयेतिरे महात्मानः स्वस्वबुद्ध्यनुसारतः ॥
तत्तात्पर्यापरिज्ञानाच्छङ्कान् दध्मुः पृथक्पृथक् । कलेः प्रभावात्तत्सर्वमासीद्ज्ञानविडम्बनम् ॥
तस्मै **रामानुजार्याय** नमः परमयोगिने । **शठारातिमुने**र्भावदर्शिने मार्गदर्शिने ॥
हन्तासीत्तत्कलेर्दोषादेकदेशिमतं यथा । द्वैतं किं स्यादथाद्वैतं द्वैताद्वैतमथापि वा ॥
विकल्प्यैवं स योगीन्द्रो न स्पष्टं प्राह चोत्तरम् । अतो ज्ञेयं तु तत्त्वस्य दुर्गमत्वं मुमुक्षुभिः ॥
अथापि वर्धयामासुर्विचारं तन्मतानुगाः । परस्परं दूषयन्तः तथावर्धत हा! कलिः ॥
'सारासारविवेकज्ञाः गरीयांसो **विमत्सराः** । प्रमाणतन्त्राः सन्तीति कृतो वेदार्थसंग्रहः ॥'
एवं स प्रार्थयामास **वेङ्कटेश्वर**सन्निधौ । स योगी, जगतां क्षेमो भूयात्तस्य कृपाबलात् ॥

प्रकृतमनुसरामः । एवं कञ्चनोपाधिं मध्ये कृत्वैव ब्रह्मोपादानत्वे सर्वैर्निरूपणीये—**शास्त्रप्रथितम्**= वेदाख्यशास्त्रे सुस्पष्टम् प्रतीयमानम् **प्रकृतिपुरुषयोः नित्यत्वम्, विग्रहत्वम्**=परमात्मशरीरत्वम् **विश्वकर्तुः**= जगत्स्रष्टुः **हेतुताम्**=अभिन्ननिमित्तोपादानताम्, तदुपपादकतया **तद्वैशिष्ट्यं च**=सदा चेतनाचेतनशरीरकत्वं च **अजहताम्**=अत्यजताम् **अतिरिक्तः अपराधः कः?** श्रुत्युक्तमार्गेणैव सर्वश्रुतिसमन्वयप्रतिपादनातिरिक्तो दोषः कोऽस्मास्विति नर्मोक्तिः, निर्वेदोक्तिर्वा । शिष्टमग्रे (श्लो.41) भविष्यति ॥

अत्रैवं श्रीभाष्यस्य पङ्क्तयोऽवधार्याः—'निर्विशेषवस्त्वैक्यवादिनः, भेदाभेदवादिनः, केवलभेद-वादिनश्च वैय्यधिकरण्येन, सामानाधिकरण्येन च ब्रह्मात्मोपदेशास्सर्वे परित्यक्ताः स्युः' (श्री.1-1-1) इत्यादयः । विस्तरस्तु तत्रैव द्रष्टव्यः । उक्तवादत्रयप्रतिकोटिभूतं **सविशेषाद्वैत**मेवैतत्सिद्धान्त इति हृदयम् । इतरत् पूर्वश्लोक एव द्रष्टव्यम् ॥

केयमारभटी ब्रह्मन्! वृथैव च पुनःपुनः । तत्रैवोत्तरवाक्यं तु नैव दृष्टं कुतस्त्वया ॥

समनन्तरमेव शरीरशरीरिभावकृतोऽभेद इति स्पष्टमुक्तमेव किलेति चेत्, सावधानमुच्यताम् शरीरशरीरिभावकृतः अभेदो वा, अभेदनिर्देशो वा । किमन्तरं नैव जानास्युभयोः? जनास्तु मन्यन्ते 'अभेदनिर्देशः शरीरशरीरिभावकृतः' इति अत्रोच्यते 'अभेदःशरीरशरीरिभावकृतः' इति ॥

अत्रैव वर्तते सूक्ष्मं रहस्यं महदद्भुतम् । शरीरिणश्शरीरस्य संबन्धश्चिन्त्यताम् मुहुः ॥
तथैव चिन्त्यतां गाढं स आत्मा पञ्चधा स्थितः । बहुधा दर्शितं चैतत् रहस्यं चिन्त्यताम् मुहुः ॥

[यादवप्रकाशमतपरीक्षा]

173. ब्रह्मोपात्तान् विकारान् कतिचिदभिदधुश्चेतनाचेतनेशान्
नैतद्युक्तं यदीशादनधिकमनघं निर्विकारं श्रुतं तत् ।
भिन्नाया ब्रह्मशक्तेर्विकृतय इति चेत् , ब्रह्मजन्यत्वभङ्गः;
भेदाभेदोपपाद्यं सकलमिति मते सप्तभङ्गी न दूष्या ॥ २८ ॥

अध्यात्मशास्त्रसरस्वमेतस्यान्तस्तु वर्तते । शब्दं त्यक्त्वा चिन्तयार्थं मननं क्रियतां मुहुः ॥
बुद्ध्यधीशं गुरूंश्चैव साक्षीकृत्य विचिन्तय । तयोरनुग्रहाच्चैव सर्वं सुविदितं भवेत् ॥ २७ ॥

एवं सामान्यतः स्वपक्षस्यैव साधीयस्त्वं प्रतिपाद्य, स्वपक्षप्रतिष्ठायै परमतानि विमिमृक्षुः प्रथमं **यादवप्रकाशमतं** विमृशति—**ब्रह्मोपात्तानित्यादिना** । एते हि स्वाभाविकभेदाभेदवादिन इति प्रसिद्धाः । सर्वश्रुतिसमन्वयप्रदर्शनोत्साहेनैते यादवप्रकाशाः जगद्ब्रह्मणोर्भेदाभेदौ स्वाभाविकावेव प्रतिपादयन्ति । यथा समुद्र एक एव फेनबुद्बुदतरङ्गाद्याकारैः परिणतो नानानामरूपभाक् भवति, अथापि व्यवस्थितासंकीर्ण-व्यवहारविषयश्च भवति, तथैव परं ब्रह्मापि शक्तित्रयविशिष्टं सत्तत्तदंशेन त्रेधा परिणमत इत्याहुः । **कतिचित्**=केचित् यादवप्रकाशादयः **चेतनाचेतनेशान्**=चिदचिदीश्वरान् **ब्रह्मोपात्तान्**=ब्रह्मणैव विचित्रशक्ति-त्रययुक्तेन स्वेच्छयैव स्वीकृतान् **विकारान्**=स्वरूपविकाररूपान् **अभिदधुः**=वर्णयामासुः ॥

एतन्निराकरोति—**नैतदुक्तमिति** । **यत्**=यस्मात् **तत्**=परंब्रह्म **ईशात्**=तद्दृष्ट्या ब्रह्मैकांशरूपात् ईश्वरात् **अनधिकम्**=अनतिरिक्तम् **अनघम्**=सकलदोषविदूरम्; अत एव **निर्विकारम्**=स्वरूपतो विकारशून्यम् **श्रुतम्**='निरवद्यं निरंजनम्' (श्वे.6-19) इत्यादिश्रुतिप्रतिपन्नम् । परंब्रह्म सकलदोषविदूरमिति अनेक-श्रुतिनिश्चितम्, सर्वसंमतं च । एवं सति ईश्वरस्यापि विकारिकोटौ गणना कथम्? निश्चलसमुद्रस्थानापन्नं ब्रह्म । तेन ब्रह्मणो न निर्विकारत्वनिर्गुणत्वादिश्रुतिविरोधः । अत्र फेनबुद्बुदतरङ्गस्थानापन्नाः चिदचिदीश्वरा इति चेत्; ब्रह्मान्यत्, ईश्वरोऽन्यो भवति । इदं 'ईशावास्यम्' (ई.1) 'एष सर्वेश्वरः' (बृ.6-4-22) 'तमीश्वराणां परमं महेश्वरम्' (श्वे.6-7)इत्यादिश्रुतिविरुद्धम् । 'ज्ञाज्ञौ द्वावजौ' 'प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी' (गी.13) इत्यादिश्रुतिस्मृतिविरुद्धा त्रयाणामुत्पत्तिः । ब्रह्मणस्सकाशादेव त्रयाणामुत्पत्त्या ब्रह्मणो विकारित्वात् कथं ब्रह्मणो निर्विकारत्वं रक्षितम्? परिहारं शङ्कते—**भिन्नायाः**=ब्रह्मणो व्यतिरिक्तायाः **ब्रह्मशक्तेः**=ब्रह्मगतशक्तेः **विकृतयः**=विकाररूपा एते त्रयः । अतश्च ब्रह्मणो निर्विकारत्वमागतम् **इति चेत्**, तर्हि **ब्रह्मजन्यत्वभङ्गः**= ब्रह्मभिन्नाया ब्रह्मशक्तेरेव जगदुपादानत्वात् ब्रह्मजन्यत्वस्य भङ्गः । ततश्च 'यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते' 'जन्माद्यस्य यतः' इत्यादि श्रुतिसूत्रविरोधः । पुनः परिहारं शङ्कते—**सकलम्**=ब्रह्मोपादानत्वादिकं सर्वम् **भेदाभेदोपपाद्यम्**=ब्रह्मणः ब्रह्मशक्तेश्च नात्यन्तं भेदः, किन्तु भेदाभेदौ । तथा च ब्रह्माभिन्नाया ब्रह्मशक्ते-रुपादानत्वात् ब्रह्मोपादानत्वमुपपादनीयम्, **इति मते**=इति यदि संमतम्, तर्हि **सप्तभङ्गी**=जैनसंमता सप्तभङ्गी **न दूष्या**=न दूषयितुं शक्या । जगति विरोधः कुत्रापि नास्तीति प्रतिपादनाय जैनैरुक्ता नीतिः